

Zengin bir içeriğe sahip olan kitapta, söz konusu resimler geniş bir bağlamda sunulmakta az bilinen bir döneme ışık tutulmaktadır. Eser, bu dönemdeki tasvirleri taze ve farklı bir bakış açısı içinde sunmaktadır ki böylelikle de İslam'da tasvir ile ilgili tartışmalara önemli bir katkı sağlamaktadır. Yine de kitabın bazı problemleri boyutlarına işaret etmek gerekir. Yazmalardaki sınırlı sayıda resim incelendiğinden, okur bütünü görememektedir. İncelenen *Acâ'ibü'l-Mahlûkât yazmalarının* nüshalarına ait resimlerin yüz senelik serencamı ve geçirdikleri değişiklikler; daha çok sayıda örnekler verilerek, somut olarak okurun önüne serilse idi kitaptaki argümanların anlaşılmasına daha çok yardımcı olurdu. Kanaatimizce en büyük sıkıntı; argümantasyonun söz konusu beş yazmanın resimleri üzerine inşa edilmesidir. Yazar bunu bize farklı sunsa da, resim ve metin yeterince ilişkilendirilmemiştir; örneğin Tusî'nin XII. Yy'a ait metninde tılsımlar yer alırken, Kazvinî'nin 1280 tarihli metninde yoktur. İlahi düzene vurgu'dan insanın bu düzende etkin olabilme imkânının değişiminin resimlerden tespit edilebilmesi kitabın ana tezidir. Bu tezin, yukarıda işaret edilen durumla nasıl bağdaştığı tam anlaşılmamaktadır. Başka problemleri bir nokta da, en büyük değişimin iki çok farklı serüvene sahip olan yazma arasında yapılmış olmasıdır. Tusî'nin tek bir resimli yazması bilinmektedir, Kazvinî'nin ise yüzyıllar boyunca onlarca yazması yeniden üretilmiştir. Yazarın ana argümanı, çok ikna edici olmakla birlikte, böyle problemleri bir karşılaştırma üzerine inşa edilmiştir.

Nicole Kançal-Ferrari

Finbarr B. Flood,

Objects of Translation: Material Culture and Medieval "Hindu-Muslim" Encounter,

Princeton: Princeton University Press, 2009, 366 sayfa.

Finbarr B. Flood'un *Objects of Translation: Material Culture and Medieval "Hindu-Muslim" Encounter* adlı kitabı, tercüme, kültürel etkileşim, materyallerin yayılması ve dolaşımı konularını yeni ve farklı bir bakış açısıyla ele alıyor. Kitap, kronolojik olarak, sekizinci yüzyılın başlarında Sind bölgesinin Arap orduları tarafından fethinden, on üçüncü yüzyıl başlarında Delhi Sultanlığının kuruluşuna kadar olan süreyi kapsayan bir inceleme.

Yazar, kitabın girişinde günümüz okuruna anlayış kolaylığı sağlamak üzere metinde geçen bölge adlarını anakronik olarak kullanacağını belirtiyor. Bu nedenle bölgeyi o günkü adlandırmalarla değil, Afganistan, Pakistan, İran ve Hindistan gibi

bugünkü adlarla tanıtıyor. Ayrıca, kitapta incelenen zaman aralığı Ortaçağ'a denk gelmesine rağmen, bu çağa ait olaylar, gelişmeler ve etkileşimlerden bahsederken kullanılan tanımlama, Avrupa tecrübesini yansıtan “medieval”, yani ortaçağ değil, tüm dünyayı kapsayan bir modernleşme tecrübesine atfen “premodern”, yani “modern öncesi” dir.

Güney Asya tarihinin anlaşılması için Hindu ve Müslüman kimliklerinden bahsetmek elzemdir. Ama bu kimlikleri bugünkü kimlik algısı ile ele almak yanıltıcıdır. Bu yüzden yazar “Hindu-Müslüman” kavramını tırnak içinde kullanır. Böylece, kimliklerin modern dönemin bölücü tanımlamalarından farklı bir şekilde ele alınması gerektiğine işaret eder; aynı zamanda bu kimliklere değişmezlik atfedilmesini de sorgular. Modern öncesi kimlik, zannedilenin aksine koşullu ve sabit değildir. İşte modern öncesi kimliğin bu tabiatını ortaya koyabilmek için kültürün ve objelerin dolaşım, yer değiştirme ve tercüme pratiklerine odaklanmak gerekir. Yazarın amacı da bu doğrultuda, ötekilik ve kimlik, devamlılık ve değişim, yüzleşme ve kültürler arası karşılaşmalar kavramlarını şekillendiren seçimleri bulmak ve tarihselleştirmektir. Bu yüzden, bu seçimlerin diplomatik, askeri ve ticari olarak nasıl konumlandırıldıklarını da analiz eder.

Giriş bölümünde kullanılan alt başlıklar, yazarın çalışmasını şekillendiren bakış açısını ele vermesi bakımından önemlidir. İlk olarak, kitabın kapsadığı dönemi, o dönemdeki kültürleri ve olayları incelerken kullanılan kriterlerin, ait olunan kökenlerden ziyade güzergahlar üzerinden belirlenmesinin gerekliliği vurgulanır (*Roots or Routes*). Sunulan malzeme, modern araştırmacıların düşünce yapılarındaki sınırların aksine, insanların ve materyallerin çok uzun zamandan beri etkileşimde olduklarını ve birbirlerine karıştıklarını kendiliğinden ortaya koymaktadır.

Modern öncesi öznelerin ve nesnelerin hareketlilikleri vurgulanırken aynı zamanda bu hareketliliğin kimlikler üzerindeki etkileri de göz önünde bulundurulmuş olur. Flood'a göre, kültürün mutlak ve sabit bir halinin olduğu varsayımı bir yana bırakılmalı; kültürlerin kaynaşması ve etkileşimi meselesi, sabit bir özden diğerine geçiş olarak değil her daim oluş halindeki bir süreç olarak incelenmelidir. Bu nedenle, modern öncesi dönemdeki insanların, objelerin ve kültürlerin kökenlerinden ziyade bu unsurların hareketliliğine dikkat edilmesi gerekir.

Ayrıca yazar İslam kültürü ile ilgili modern araştırmacının kalıp yargılarını da değiştirmesi gerektiği üzerinde durur. Zannedilenin aksine İslam kültürü, bizzat dinin kurgulanışı gereği bu hareketlilik fikrine açıktır. Bunun en önemli gösterenlerinden biri takviminin peygamberin doğumu ile değil, yaptığı yolculuk *hicret* ile başlaması ve her ferdin hayatının bir döneminde hac yolculuğuna çıkmak durumunda oluşu olarak kabul edilmiştir.

Bu bağlamda, *Networks, Translation, and Transculturation* adını taşıyan ikinci bölüm, modernite öncesinde insanların ve objelerin etkileşim içerisinde bir dolaşımında olmaları sürecinin aslında bizatihi yaşamın kendisi olduğunu ortaya koyar. Zannettiğimiz aksine asıl belirleyici olan ve dolaşımında olan, dini ve etnik bir aidiyetten ziyade bölgesel ya da küresel kültür kodlarıdır. Ve kültürel etkileşim, iki eşit kültür arasındaki bir karşılıklı alış-veriştir. Yani bir temel kültür vardır, diğeri de bu kültürden etkilenecek beslenir gibi bir kabul isabetsizdir. Bu konuda Flood çarpıcı örnekler verir. Mesela Budist rahipler Türk-Fars kıyafet tarzını benimsemekte, Sind bölgesinin Arap emirleri ise bastırdıkları madeni paraların bir yüzüne Arapça yazarken diğeri yüzünde Sanskritçe Hindu tanrılarının adının yazılmasında bir beis görmemektedir.

“Dolaşımında nesnelere, insanlar ve fikirler aslında kendilerini dönüştürürler. Bu nedenle, dolaşım, halihazırda şekillenmiş yapılar ve fikirler arasındaki basit bir yeniden üretim değil, artma eğiliminde olan bir özellik ve değer yükleyen bir süreçtir.” Her ne kadar kabul edildiği kültürde yozlaşma ya da deformasyon olarak algılanma ihtimali olsa da tercüme stratejileri ve kültürlerin kaynaştırılması süreçleri (*transculturation*) arasında yakın bir ilişki vardır. Yer değiştirme ve yeniden bir araya getirme pratikleri, sadece kültürel kodların basit bir transferi ya da genişletmesinden ziyade, bu kodların kurucusu ya da temeli olabilir. Bu da kültürler arası ağların din veya etnisiteden ayrı olarak ne kadar önem taşıdığını göstermektedir.

Hindustânî dilinin öncülerinden bir Hindu race tarafından yazılan ve Gazneli Sultan Mahmut'un askeri hünerlerini metheden bir şiirin dolaşımı, etnisite ve dinden bağımsız işleyen bu ağlara bir örnek teşkil edebilir. Elitler arasında kendini tanımlamanın şu veya bu dine ait olmak olmadığını, ortak bir kültüre ait ürünler ortaya koymanın kabul gördüğünü gösterir bu şiir.

İsminden de anlaşılacağı gibi *Things and Texts* başlıklı bu üçüncü kısımda yazar, 'kökenlerden ziyade güzergahlar', 'sınırlardan ziyade ağlar'ın önemli olduğundan hareketle 'metinlerden ziyade nesnelere' öne çıkması gerektiğini belirtir. Döneme bakış açısı bugüne kadar modern öncesi metinler üzerinden şekillenmiştir. Fakat bu metinlerin üretildikleri yer, zaman ve anlam dünyası içerisinde kapladığı yer, kullanılan malzemeler ve şekilleri açısından incelenmemiştir. Halbuki maddi kültür, metinlerden daha belirleyici bir etkiye sahiptir yazara göre.

Eser, giriş ve sonuç bölümleri haricinde altı ana kısımdan oluşur. *The Mercantile Cosmopolis* adını taşıyan birinci bölüm, Abbasi halifeliğinin merkezi otoritesinin çöküşü ile ortaya çıkan iki hanedanlık üzerine odaklanır: Sistanlı Seferiler (güney Afganistan) ile Sind'in Arap emirlikleri (güney Pakistan). Bu iki Müslüman

hanedanlık, Bağdat halifelîği ile çoğunlukla ters olan ilişkilerini daha iyi bir hale getirmek için yağmaladıkları Budist ve Hindu objelerini kullanmayı tercih etmişlerdir. Öte yandan, Sind bölgesinden bugüne ulaşan sanatsal ve metinsel bulgular, Abbasi yönetimindeki Sind'in fildişi ve metal işçiliğinde şimdye kadar önemi fark edilmemiş büyük bir merkez olduğunu gösterir. Yazar, modern düşüncenin kategorik ayrımlarının belirlediği bir geçmiş algısına karşın Sindli sanatkarların "Hindu" ya da "Müslüman" olarak kategorize edilmeye direnen "hibrid" ürünler ortaya koyduklarını ve bunun da bu merkezin gözden uzak kalışının nedeni olabileceğine değinir.

İkinci bölüm, *Cultural Cross-dressing*, eşyaların dolaşımı ve giyiniş şekilleri ile bu şekillerin beden algılarındaki farklılığa ait göndermelerini inceler. Önemle üzerinde durulan nokta, sosyal ve dini kimliklerin değışmez ve sabit olmadığı hususudur. Aksine sosyal olarak inşa edilen ve gücün konumlanmasına göre değışen kategorik ayrımlara tabi idi kimlikler. Mesela elit kimliğı açısından bakıldığında siyasi çıkar, her zaman için mutlak etnisite veya dini inanışlardan daha önemli bir belirleyendi. Birinci bölümde ele alınan Sind bölgesinin Arap elitleri arasında, Hintli komşuları ile kurdukları iletişimin bir sonucu olarak, asaletin inşa ediliş; Türk-Fars giyim şeklinin on bir ve on ikinci yüzyıllarda batı Himalayaları yöneten Budist elitler tarafından benimsenmesi ve aynı dönemde vali olarak görev yapan Hindu yöneticilere Türk Gazneli hükümdarlarının onur hilati hediye etmeleri, bu bağlamda değerlendirilebilir. Bu şekilde benimsenen davranış kalıpları ve nesnelerin karşılıklı değış-tokuşu meselesi, kitap boyunca ritüellerin ve giyim kodlarının da aktarılabirliğı üzerinden tartışılır.

Üçüncü bölüm 1150'den sonraki süreci ele alır. Afganistan'ın merkezindeki Gur bölgesinin uzak dağlık bir kesiminde Gaznelilere vali olan Gurlular, on ikinci yüzyılın sonlarında, kuzey Hindistan'da büyük bir sultanlık kurar. Bu sultanlığın ayırt edici özelliğı, tarihte ilk defa doğu İran dünyasının önemli kültür merkezleri ile Rajput krallıklarının eski topraklarını bir araya getirmesi ve bölgeler üstü bir birlik oluşturmasıydı. Gurluların hakimiyeti kısa sürse de bu karakteri, kuzey Hindistan, Afganistan ve doğu İran arasındaki hareketliliğe yeni bir özellik katması açısından önemlidir. Gurluların Müslüman olmaları ve Afgan milli hanedanı olarak coğrafi açıdan uzak kabul edilmesi, Güney Asya materyal kültürüne etkisi açısından incelenmesinde ihmal edilmesine neden olmuştur. Yazarın bu noktada hatırlattığı ise, coğrafi uzaklığın kültürel tecrit ile aynı olmadığı anlayışdır.

Accommodating the Infidel, *Looking at Loot* ve *Remaking Monuments* olarak adlandırılmış üçüncü ve beşinci bölümler arasında, Gur hanedanlığı döneminin belirtilen

nedenlerle ihmal edilmesine bir çözüm getirme amacıyla Gur sultanlığının mimarisi, madeni para sistemi, merasim pratikleri, siyasi yapısı ve Kuzey Hindistanlı emsalleriyle karmaşık ilişkilerini inceler yazar. Merkez – çevre ve modern öncesi İslami ve Güney Asya sanat ve mimarisi tartışmalarının içine işlemiş olan tesir ve etkileşim kavramları için bu olayların gösterdikleri önemlidir.

Son bölüm olan *Palimpsest Pasts and Fictive Genealogies*'de, Gur sultanlığının 1206'da yıkılmasından sonra ortaya çıkan Delhi sultanlığı konu edilmektedir. Gur sultanının emrinde olan Türkî askerlerin arasındaki rekabet sonucunda Hindistan bölünür. Bunların arasından Delhi, Sultan İltutmuş'un hamiliğinde en önemli kültürel ve politik merkez olarak ortaya çıkar. İltutmuş'un yaptırdığı Delhi Camii, kuzey Hindistan'ın Müslüman halkının kimliğini şekillendirirken sultanlığın otorite projesine hizmet eden sembollerin bir araya geldiği bir mahal, bir merkez haline gelir. Delhi sultanlığı, Hindistanlı Müslüman kimliğini bir terkibe, bir silsileye kavuşturma amacındadır ve bu sebeple hem Hindistan geçmişiyle hem de İslam dünyasıyla uyumlu bir ilişki tesis etmeye çalışır.

Flood'un çalışması, tarihi olayları anlatısal olarak kurgulandıkları bilinci ile ele almaktadır. Yazarın asıl dikkat çekmek istediği nokta, kurguyu yapanın, olayların öznelere çok, dışarıdan bakan bugünün araştırmacıları olduğudur. Tabii ki tarihsel anlatıların çoklu potansiyelini ele verecek kanıtlara ulaşma şansımız her zaman olmayabilir. Ama bu kanıt eksikliği, bizi geçmişi kısıtlı bir düşünceye hapsetme yanılığına düşürmemelidir.

Bu tespitlerden hareketle yazar, çalışmanın temel metaforu olan tercümenin, bu yanıltıcı bakış açılarının üstesinden gelebileceğini öne sürer. Tercüme hareketi, bize şu hakikati görme imkanı verir: "tarihçinin görevi, sonu açık bir geçmiş ve bugün arasındaki sabit olmayan ilişkiyi müzakere sürecidir." Tercüme ile tarihçiliği analogik düşünecek olursak, mütercim gibi tarihçi de her daim vardır ve bizzat tercümenin, yani tarihi kurgunun kendisi bu işi yapan mütercim ve tarihçinin var olduğunu gösteren işaretler taşımaktadır.

Objects of Translation adlı eserinde, Güney Asya kültür tarihinin maddi kültür üzerinden, yani madeni paralar, sanat eserleri, kıyafetler, kitap ve kitap sanatları, abideler ve mimari üzerinden bir okumasını yapan yazar, modern çağa ait Hindu ve Müslüman kavramlarının tarihsel izdüşümlerine dikkat çekerek okuru farklı ve incelikli düşünme biçimlerine sevk etmektedir.

Rümeysa Şişman